

مطالعه گیاهان دارویی در معرض خطر انقراض شهرستان دامغان (استان سمنان): راهکارها و تهدیدها

اولین کنفرانس بین المللی
بوم‌شناسی و حفاظت از تنوع زیستی
۲۲ و ۲۳ دی ۱۴۰۰

1st International conference of
Ecology and conservation biodiversity

فاطمه مطهری نژاد¹، عاطفه امیراحمدی²*

۱. دانشجوی کارشناسی زیست شناسی گیاهی دانشگاه دامغان
۲. استادیار گروه علوم گیاهی دانشکده زیست شناسی، دانشگاه دامغان

حفاظت، توسعه، احیا و بهره‌برداری درست از منابع طبیعی از نیازهای اساسی جامعه است. با بهره‌گیری درست از این منابع می‌توان ضمن ایجاد اشتغال و رونق صنعت و اقتصاد، به حفظ غنای گونه‌های کمک کرد. از آنجا که گیاهان دارویی جزئی از منابع طبیعی هستند و بسیاری از آن‌ها در صنایع و درمان بیماری‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند، باید برنامه‌ریزی درستی در زمینه حفاظت از گونه‌های دارویی و جلوگیری از انقراض آن‌ها صورت گیرد. برای نیل به این هدف مطالعه‌ای بر روی گیاهان دارویی شهرستان دامغان انجام شد. در ابتدا با طراحی پرسشنامه و گفتگو با افراد مطلع محلی لیستی از گیاهان دارویی پرمصرف در این شهرستان تهیه شد. سپس نام علمی، نام فارسی، نام محلی، خواص دارویی و نیز نحوه استفاده هر گیاه مشخص گردید. در ادامه این گیاهان از لحاظ خطر انقراض بررسی شدند و راهکارهایی جهت حفاظت از گونه‌ها ارائه شد. براساس نتایج به دست آمده ۲۳ جنس مورد بررسی در منطقه مورد مطالعه متعلق به ۴۸ گونه با ارزش دارویی و مربوط به ۱۶ خانواده هستند. در این بین خانواده Asteraceae با ۴ جنس و ۱۵ گونه بیشترین سهم را به خود اختصاص داد. جنس *Astragalus* Fabaceae تعلق دارد، بیشترین تعداد گونه‌های گیاهی این منطقه را شامل شد. از بین ۴۸ گونه بررسی شده تعداد ۷ گونه در لیست قرمز IUCN قرار دارد که ۴ مورد از آن‌ها جزء گیاهان دارای حداقل نگرانی (LC) و ۳ مورد جزء گیاهان در معرض خطر (EN) طبقه‌بندی شده‌اند. شایان ذکر است هر سه گونه در معرض خطر انقراض متعلق به جنس *Astragalus* می‌باشد. به منظور حفاظت از گیاهان در معرض خطر انقراض آموزش به افراد محلی جهت حفاظت از این گیاهان یکی از موثرترین روش‌ها می‌باشد.

در ابتدا با مشاهده میدانی، گفتگو با افراد مطلع محلی و مقالات مرتبط با پوشش گیاهی دامغان ۴۸ گونه به عنوان هدف مطالعه تعیین شد. سپس با انتشار پرسشنامه، مصاحبه با عطاران منطقه و بهره‌گیری از مقالات موردی از جمله خواص دارویی هر یک از گونه‌ها بررسی شد و در نهایت پس از بررسی خطر انقراض گونه‌ها راهکارهایی جهت حفاظت از گونه‌های منطقه ارائه گشتند. در این زمینه به مراجعه به اداره منابع طبیعی دامغان و مشاهده طرح‌های در حال اجرا راهکارهای اتخاذ شده توسط اداره منابع طبیعی دامغان نیز مرقوم گردید. در پرسشنامه انجام شده تعداد ۶۰ نفر از همشهریان در رده‌های سنی ۱۳ تا ۷۰ سال مشارکت داشتند.

اطلاعات حاصل نشانگر این موضوع بود که ۸۰ درصد از جمعیت مورد بررسی به تاثیر گیاهان دارویی بر درمان بیماری‌ها معتقد هستند. از سوی دیگر بررسی افراد زیر ۱۷ سال نشان دهنده اطلاعات پایین در زمینه گیاهان دارویی در این سنین بود که این امر بیانگر نیاز جدی در زمینه آموزش و فرهنگ‌سازی در میان نوجوانان می‌باشد. نکته دیگر اینکه آگاهی بخش زیادی از مردم منطقه از روش‌های صحیح برداشت جهت بقای گونه‌ها کافی نیست که این موضوع نیز تلاش مسئولان مربوطه را می‌طلبد بخشی از اطلاعات حاصل از پرسشنامه در نمودارهای زیر خدمت شما عرضه شده است.

جنسیت	محدوده سنی	سطح سواد	زین	
			مرد	زن
۵	۱۳ تا ۱۷	زیر دیپلم	۵	۵
۲	۱۷ تا ۲۰	زیر دیپلم	۲	۲
۶	۱۷ تا ۲۰	دیپلم	۶	۴
۱	۱۷ تا ۲۰	کاردانی	۱	۴
۶	۱۷ تا ۲۰	کارشناسی	۶	۱۰
۳	۱۷ تا ۲۰	کارشناسی ارشد	۳	۸
۲	۱۷ تا ۲۰	دکتری	۲	۲
مجموع: ۲۵			مجموع: ۲۵	۲۵

نام خانواده	نام جنس	گونه‌های موجود در لیست IUCN	وضعیت در IUCN
Asteraceae	Achillea	<i>Achillea millefolium</i>	LC
	Acroptilon	-	-
	Artemisia	-	-
	Tragopogon	-	-
Apiaceae	Ferula	-	-
	Dorema	-	-
	Ferula	-	-
Berberidaceae	Berberis	<i>Berberis integerrima Bunge</i>	LC
Cucurbitaceae	Citrullus	-	-
Fabaceae	Astragalus	<i>Astragalus</i> (Sect. <i>Anthylloidei</i> DC.) <i>megalocystis</i>	LC
	Astragalus	<i>Astragalus</i> (Sect. <i>Eriocares</i> Bunge) <i>ca tacamptus Bunge aff. A. aacamptus Bunge.</i>	LC
	Astragalus	<i>Astragalus</i> (Sect. <i>Incani</i> DC.) <i>confusus Bunge</i>	LC
Gramineae	Cynodon	-	-
Lamiaceae	Mentha	<i>Mentha longifolia</i> (L.) Hodson	LC
Liliaceae	Thymus	-	-
Malvaceae	Ziziphora	-	-
Mimosaceae	Eremurus	-	-
Papilionaceae	Malva	-	-
Polygonaceae	Prosopis	-	-
Portulacaceae	Alhagi	-	-
Rosaceae	Rheum	-	-
Tamaricaceae	Portulaca	-	-
Zygophyllaceae	Rosa	-	-
	Tamarix	-	-
	Peganum	-	-

انتوبوتانی (Ethnobotany) مطالعه کاربرد سنتی و محلی گیاهان مناطق مختلف توسط افراد محلی و فرهنگ‌های مختلف است. هدف آن توصیف روابط میان فرهنگ‌ها و گیاهان با تمرکز بر چگونگی استفاده از آن‌ها می‌باشد. افراد محلی و سالخوردگان هر منطقه اغلب اطلاعات زیادی در مورد کاربردهای سنتی گیاهان دارند. انتوبوتانی شیوه ای از پایش علمی اطلاعات موجود در آذهان عمومی است. موضوع این علم مربوط به استفاده از گیاهان در زندگی مردم یک قوم و منطقه است. بخش بسیار مهمی از منابع اطلاعات‌گیری در یک مطالعه انتوبوتانی مربوط به داده‌های به دست آمده از زندگی طبیعی مردم یک منطقه می‌باشد که به صورت معمول این داده‌ها در ذهن و زبان مردم ساختار روانی دارد. روش پایه در این دسته از مطالعات مبتنی بر اطلاعات‌یابی به شیوه مستقیم و جمع‌آوری داده‌های خام است. اینگونه اطلاعات می‌تواند دامنه‌ای از روش‌های جمع‌آوری اطلاعات به شیوه بسیار ساختارمند همچون پرسشنامه‌های طراحی شده تا روش کاملاً بدون ساختار مثل دیدار و گفتگوی آزاد باشد. به گیاهی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم تمام یا اجزایی از آن به منظور اثرات بهداشتی، پیشگیری و درمانی در بدن انسان، حیوان و گیاهان به کار رود، گیاه دارویی گفته می‌شود. گیاهان دارویی یکی از منابع مهم تولید دارو هستند که بشر سالیان دراز از آن‌ها استفاده نموده است. گر این شیوه عمومی جامعه به استفاده از داروها و معالجات گیاهی و به طور کلی فرآورده‌های طبیعی، به ویژه در سل‌های اخیر رو به افزایش بوده و مهمترین علل آن، اثبات اثرات مخرب و جانبی داروهای شیمیایی از یک سو و ایجاد آلودگی‌های زیست محیطی تهدیدکننده کره زمین از سوی دیگر بوده است. شهرستان دامغان در حد فاصل ارتفاعات میانی البرز و دشت کویر، دارای شرایط اقلیمی متنوعی از اقلیم مرطوب تا اقلیم‌های خشک و فراخشک است. بارندگی کم، اختلاف درجه حرارت زیاد در شب و روز و فصل خشک طولانی (بین 7 تا 9 ماه) از ویژگی‌های بارز این شهرستان است. 300 نوع گونه گیاهی در سطح دامغان شناسایی شده است. طی ارزیابی مقالات مرتبط با گونه‌های گیاهی دامغان و پرس و جو از افراد محلی لیستی شامل 48 گونه از 16 خانواده به دست آمد.

Conservation, development, restoration and proper use of natural resources are basic needs of society. Proper use of these resources can help maintain species richness while creating employment and boosting industry and the economy. Since medicinal plants are part of natural resources and many of them are used in industry and disease treatment, proper planning should be done to protect medicinal species and prevent their extinction. To achieve this goal, a study was conducted on medicinal plants in Damghan. At first, a list of widely used medicinal plants in this city was prepared by designing a questionnaire and talking to local informed people. Then the scientific name, Persian name, local name, medicinal properties and how to use each plant were determined. Then, these plants were examined for the risk of extinction and solutions were provided to protect the species. According to the results, the 23 genera studied in the study area belong to 48 species with medicinal value and belong to 16 families. Among them, Asteraceae family with 4 genera and 15 species had the largest share. The genus *Astragalus*, which belongs to the Fabaceae family, included the largest number of plant species in this region. Of the 48 species surveyed, 7 are on the IUCN Red List, of which 4 are classified as Low Concerned Plants (LC) and 3 as Endangered Plants (EN). It is worth noting that all three endangered species belong to the genus *Astragalus*. To protect endangered plants, training local people to protect these plants is one of the most effective methods.

۱. وفادار، مهرناز؛ طغرانگار، زهره. ۱۳۹۹. مطالعه انتوبوتانی برخی از گیاهان دارویی شهرستان اهر، استان زنجان. فصلنامه گیاهان دارویی، ۱۹(۷۵): ۵۴-۳۰
۲. امید، اسدالله؛ خاتم ساز، محبوبه؛ ذوالفقاری، بهزاد. بهار ۱۳۹۱. انتوبوتانی؛ رویدادی مبتنی بر بازنویسی علمی روایت‌های مردمی. طب سنتی اسلام و ایران، ۱۳(۱): ۵۱
- بستان رودی، مظفریان، ولیالله؛ فلاحیان، فتحالله؛ خاوری‌نژاد، رضاعلی. پاییز ۱۳۸۷. گیاهان دارویی ارتفاعات استان سمنان. فصلنامه علمی-پژوهشی دانش زیستی ایران، ۳(۳)
- بردسیری، عالمه؛ نادری، رضا؛ امیراحمدی، عاطفه. تابستان ۱۳۹۶. تنوع گیاهی منطقه شکارممنوع سربند (دیباچ، استان سمنان). تاکسونومی و بیوسستماتیک، ۳۱(۹): ۲۸-۱
- ذاکری، عارفه؛ نادری، رضا؛ پوزش، وحید. ۱۳۹۹. بررسی پراکنش گونه‌های گیاهی استان سمنان (مطالعه موردی: هرپاریوم دانشگاه دامغان). مجله پژوهش‌های گیاهی (مجله زیست شناسی ایران)، ۳۳(۴)

Email: a.amirahmadi@du.ac.ir
شماره تماس: 09126314543